

Sammanfattning

I denna rapport redovisas resultat från de årliga drogvaneundersökningar som genomförs i årskurs 9 och gymnasiet år 2. Undersökningen i nian har genomförts sedan 1971, vilket gör det till en av de längst pågående undersökningsserierna i världen. Gymnaseundersökningen påbörjades 2004 och är därmed inne på sitt andra årtionde. Som en del i uppdraget att följa drogutvecklingen har CAN haft ansvaret för skolundersökningen sedan 1986. Från 2001 har undersökningarna genomförts på direkt uppdrag av Socialdepartementet. Undersökningarnas syfte är i första hand att belysa utvecklingen av drogvanor och att studera skillnader mellan olika grupper. Årets datainsamling har, liksom tidigare år, genomförts under perioden mars–april i form av anonyma individuella enkäter ifyllda gruppvis i klassrummen i ett riksrepresentativt skolorval. I årets undersökning uppgick bortfallet på klassnivå till 20 % i årskurs 9 respektive 19 % i gymnasiet år 2. Det individuella bortfallet var 17 respektive 19 %. Årets undersökning omfattar 4 805 bearbetade enkäter i årskurs 9 och 4 059 bearbetade enkäter i gymnasiet år 2.

I 2016 års rapport beskrivs användning av alkohol och de problem som kan uppstå i samband med detta, användning av tobak, narkotika, nädroger, läkemedel, dopningspreparat samt sniffningsmedel. I rapporten redovisas även resultat gällande ungdomars spel om pengar och regionala skillnader i användning av alkohol, tobak och narkotika. Det avslutande kapitlet redogör för elevernas självuppskattade hälsa samt uppfattningen om deras familjs ekonomiska situation relaterat till olika typer av substansbruk.

Andelen alkoholkonsumenter har sjunkit under 2000-talet i både årskurs 9 och i gymnasiet år 2. Dessa nedgångar är statistiskt säkerställda. I årets undersökning svarade 36 % av pojkarna och 44 % av flickorna i årskurs 9 att de druckit alkohol under de senaste 12 månaderna. Motsvarande värden i gymnasiet år 2 var 73 respektive 76 %. I båda årskurserna klassificeras alltså fler flickor som alkoholkonsumenter jämfört med pojkar dock var det detta år endast i årskurs 9 som denna skillnad var signifikant högre bland flickorna.

Årskonsumtionen mätt i liter ren alkohol (100 %) har alltsedan början av 2000-talet varit nedåtgående bland pojkar i årskurs 9. Bland flickorna i samma årskurs påbörjades nedgången några år senare. Nedgången den senaste femårsperioden är statistiskt säkerställd. I årets undersökning uppmättes pojkarnas konsumtion till 1,2 liter och flickornas till 0,9 liter i årskurs 9. I gymnasiet år 2 har nivåerna sjunkit kraftigt sedan 2006. Även i denna årskurs är den långsiktiga nedgången statistiskt säkerställd. Bland pojkar i gymnasiet uppgick

nivån till 3,4 liter och bland flickorna till 2,3 liter. Andelen hög-, risk- och intensivkonsumenter av alkohol följer även de en nedåtgående trend sett till denna tidsperiod.

Eleverna tillfrågas om de upplevt olika problem i samband med att ha druckit alkohol. Med hjälp av ett index över den sammanlagda problembördan framgår att denna minskat sedan år 2000 i årskurs 9 respektive 2004 i gymnasiet år 2. Det problem som var vanligast att ha rapporterat i både årskurs 9 och gymnasiet år 2 var att ha förstört saker eller kläder. I årets undersökning infördes en ny fråga angående att ha blivit fotad eller filmad i en pinsam eller kränkande situation i samband med alkoholkonsumtion. I gymnasiet var detta det fjärde vanligaste problemet att rapportera om. I årskurs 9 hamnade detta alternativ på en femteplats.

Under 2000-talet har tobakskonsumtionen bland niondeklassare minskat påtagligt. Detta gäller såväl den mer frekventa (dagliga eller nästan dagliga) användningen av cigaretter och snus som användning över huvud taget. Nedgången av andelen rökare i årskurs 9 är statistiskt säkertställd sedan 2012. Liksom i tidigare undersökningar, var det i årets undersökning fler flickor än pojkar som rökte, medan pojkarna å andra sidan snusade i större utsträckning. I gymnasiet har den totala tobakskonsumtionen bland pojkar fluktuerat kring en förhållandevis stabil nivå dock med vissa tendenser till nedgångar under senare år medan flickornas tobakskonsumtion mer tydligt minskat. Bland flickor i gymnasiet har det skett en signifikant minskning av andelen rökare under den senaste femårsperioden. Även i denna årskurs var snusning betydligt vanligare bland pojkar.

Frågor om användning av e-cigarett introducerades år 2014 och andelen som provat detta har sedan dess legat på högre nivå både år 2015 och 2016 jämfört med startåret. I årets undersökning svarade 29 % av pojkarna och 25 % av flickorna i årskurs 9 att de någon gång använt e-cigarett. Motsvarande siffror för gymnasiet var 42 respektive 29 %.

Vad gäller vattenpipa svarade drygt en sjättedel av eleverna i årskurs 9 och omkring en tredjedel av gymnasieeleverna att de någon gång rökt vattenpipa.

Sedan mitten av 1990-talet har andelen i årskurs 9 som svarat att de någon gång använt narkotika varierat mellan 5–10 %. År 2016 uppgav omkring 5 % av eleverna detta. I gymnasiet ökade andelen som uppgivit livstidsprevalens av narkotika fram till 2010, men därefter har nivån planat ut. I årets undersökning var det omkring 18 % av gymnasieeleverna som svarade att de någon gång använt narkotika. I gymnasiet var det vanligare att pojkar uppgav narkotikaerfarenhet jämfört med flickor. Det var framförallt cannabis (hasch/marijuana) som eleverna använt.

De senaste fem åren har eleverna fått besvara frågor om så kallade nätdroger. Jämfört med tidigare år har det skett en minskning i båda årskurserna. Totalt sett var det i år knappt 1 % i årskurs 9 och 3 % i gymnasiets år 2 som svarade att de någon gång använt en nätdrog. Spice eller liknande rökmixar var den vanligaste preparatgruppen.

Erfarenhet av sniffning/boffning uppgavs av 3 % bland både niondeklassare och gymnasieelever i 2016 års undersökning. En möjlig förklaring till de liknande prevalenserna i årskurs 9 och gymnasiet är att få elever debuterar med sniffning/boffning efter högstadiet.

Vad det gäller dopning har erfarenheten av anabola androgena steroider (AAS) legat på en relativt konstant och låg nivå de senaste 20 åren i årskurs 9 och sedan 2004 i gymnasiets år 2. År 2016 svarade någon procent eller mindre att de använt AAS de senaste 12 månaderna.

I formuläret ingår frågor kring icke-läkarföreskriven användning av narkotikaklassade läkemedel såsom sömn-/lugnande medel. Sådan användning ökade något fram till 2000-talet men har sedan dess legat ganska stabil. Omkring 3 % av eleverna i årskurs 9 uppgav att de använt sömnmedel eller lugnande läkemedel utan recept sedan 2004, bland gymnasieeleverna har nivåerna i regel legat runt 4 %. År 2015 infördes en fråga kring användning av receptbelagda smärtstillande läkemedel utan läkarordination. I årskurs 9 var det cirka 4 % av eleverna som uppgav att de någon gång använt receptbelagda smärtstillande läkemedel utan läkares förskrivning. I gymnasiets år 2 var det uppemot 6 % som uppgav detta. Läger man samman livstidsanvändning av de båda läkemedelstyperna (sömn/lugnande medel och/eller smärtstillande) framkommer att det var en förhållandevis liten andel som svarat att de använt båda typerna av icke-föreskrivna läkemedel. I årskurs 9 uppgår den totala andelen som uppgett någon av läkemedelstyperna till nästan 6 %. I gymnasiets år 2 var motsvarande siffra 8 %.

Resultaten från frågor om viktminskningspreparat visade att i årskurs 9 var det i årets undersökning 1 % av pojkarna och 2 % av flickorna som uppgav att de någon gång använt ett viktminskningspreparat. Bland elever i gymnasiets år 2 var motsvarande värden 3 % bland pojkarna respektive 4 % bland flickorna. I en separat fråga tillfrågades eleverna om vilken typ av viktminskningspreparat de använt. Det som framkommer i detta öppna svarsalternativ är att det främst rör sig om olika typer av kosttillskott.

I undersökningen får eleverna svara på frågor om spelande om pengar. Bland flickor, både i nian och gymnasiet, tenderar andelen som spelat under de senaste 12 månaderna att minska under perioden 2012–2016. Bland pojkarna är nivån i stort sett oförändrad under samma period. I årskurs 9 svarade 22 % av pojkarna och 7 % av flickorna att de hade spelat om pengar under de senaste 12 månaderna. Gymnasieflickorna låg på samma nivå som de yngre flickorna

(6 %), medan gymnasiepojkarna låg betydligt högre, 34 % svarade att de hade spelat om pengar under det senaste året. Den länsvisa redovisningen för åren 2012–2016 sammanslaget visade på förhållandevis små skillnader mellan länen, dock var variationen större i gymnasiets år 2.

I årets rapport sammanfattas de regionala trenderna mellan 1989–2015 utifrån de sex regiongrupper som är baserade på skolundersökningens urvalsdragning. Genomgången visade att de sex regionerna följde i stort sett samma utveckling som riket om än på olika nivåer. Bland både pojkar och flickor i båda årskurserna, var erfarenheten av alkohol, tobak och narkotika vanligare i Skåne jämfört med övriga regiongrupper. Undantaget var daglig snusning som i de flesta fall var vanligare bland skolungdomar i Norra Sverige. Vidare redovisas resultaten för de 10 ANDT-kärnindikatorerna samt måttet årlig total alkoholkonsumtion utifrån H-regioner och län där åren 2012–2016 slagits samman. Efter att länen rankats efter ANDT-vanorna hamnade Jönköping, Örebro och Uppsala lägst medan Blekinge, Jämtland och Skåne låg högst i rankningen. Det finns dock vissa representativitets problem med länsredovisningen som bör beaktas.

Sedan 2012 får eleverna svara på frågor om hur de uppfattar sin hälsa, sig själva och sin familjs ekonomiska situation. En överhängande andel uppger att de är nöjda med ovanstående men det fanns tydliga könsskillnader, en större andel pojkar svarade att de var nöjda jämfört med flickorna. Bland elever med en negativ bild av sig själva, sin hälsa och sin familjs ekonomiska situation, var det vanligare med erfarenhet av narkotika. Till viss del stämde detta även för rökning samt andelen alkoholkonsumenter i årskurs 9. Bland flickorna var detta i stor utsträckning även fallet vad gällde att snusa och riskkonsumera alkohol. Utifrån denna undersökning går det emellertid inte att uttala sig om eventuella orsakssamband.